

BARQAROR RIVOJLANISH VA “YASHIL” IQTISODIYOT

Abdullayeva Muxlisa Akbarovna
Termiz Davlat Universiteti Iqtisodiyot
fakulteti Bank ishi-124 guruh talabasi
muxlisa0523@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada barqaror rivojlanish va “yashil” iqtisodiyot tushunchalarining nazariy asoslari hamda ularning zamonaviy iqtisodiyotdagi o‘rni tahlil qilingan. Shuningdek, tabiiy resurslardan samarali foydalanish, ekologik muvozanatni saqlash va iqtisodiy o‘shishni ta’minlashda “yashil” iqtisodiyotning ahamiyati yoritilgan. Maqolada qayta tiklanuvchi energiya manbalarini rivojlantirish, resurs tejovchi texnologiyalarni joriy etish hamda ekologik xavfsizlikni ta’minlash masalalari keng ko‘rib chiqilgan. Bundan tashqari, O‘zbekiston sharoitida “yashil” iqtisodiyotga o‘tish jarayonlari, mavjud muammolar va istiqbolli yo‘nalishlar tahlil etilgan. Tadqiqot natijalari barqaror rivojlanishni ta’minlashda innovatsion yondashuvlar va ekologik siyosatning muhim ahamiyatga ega ekanligini ko‘rsatadi.

Kalit so‘zlar: Barqaror rivojlanish, yashil iqtisodiyot, ekologik barqarorlik, resurs tejash, qayta tiklanuvchi energiya, ekologik xavfsizlik, iqtisodiy o‘shish, innovatsion texnologiyalar

KIRISH

Bugungi kunda global miqyosda yuz berayotgan ekologik muammolar, iqlim o‘zgarishi, tabiiy resurslarning kamayib borishi hamda atrof-muhitning ifloslanishi insoniyat oldida dolzarb vazifalarni qo‘ymoqda. Ayniqsa, iqtisodiy o‘shish va ekologik muvozanat o‘rtasidagi nomutanosiblik barqaror rivojlanish tamoyillarini amaliyotga joriy etishni zaruratga aylantirdi. Shu nuqtai nazardan, barqaror rivojlanish konsepsiyasi va “yashil” iqtisodiyot modeli zamonaviy taraqqiyotning ustuvor yo‘nalishlaridan biri sifatida e’tirof etilmoqda.

Barqaror rivojlanish – bu hozirgi avlod ehtiyojlarini qondirish bilan birga kelajak avlod manfaatlariga zarar yetkazmaydigan rivojlanish modelidir. Ushbu yondashuv iqtisodiy o‘shish, ijtimoiy adolat va ekologik xavfsizlik o‘rtasidagi muvozanatni ta’minlashga qaratilgan.

“Yashil” iqtisodiyot esa resurslardan samarali foydalanish, chiqindilarni kamaytirish, qayta tiklanuvchi energiya manbalarini keng joriy etish orqali iqtisodiy rivojlanishni ekologik barqarorlik bilan uyg‘unlashtirishni ko‘zda tutadi.

So‘nggi yillarda ko‘plab davlatlarda, jumladan O‘zbekiston Respublikasida ham ekologik barqarorlikni ta’minlash, “yashil” texnologiyalarni joriy etish va resurs tejovchi iqtisodiyotni rivojlantirish bo‘yicha keng qamrovli islohotlar amalga

oshirilmoqda. Xususan, qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan foydalanish, yer va suv resurslarini muhofaza qilish, ekologik toza ishlab chiqarishni rivojlantirishga qaratilgan davlat dasturlari ushbu yo'nalishning dolzarbligini yana-da oshirmoqda.

ADABIYOTLAR TAHLILI

Barqaror rivojlanish va "yashil" iqtisodiyot masalalari bo'yicha ilmiy izlanishlar ko'plab xorijiy va mahalliy olimlar tomonidan o'rganilgan bo'lib, ushbu yo'nalishning nazariy va amaliy asoslari izchil shakllantirilgan.

Barqaror rivojlanish tushunchasi ilk bor Brundtland komissiyasi tomonidan ishlab chiqilgan bo'lib, uning "Bizning umumiy kelajagimiz" nomli hisobotida mazkur konsepsiyaning asosiy mazmuni ochib berilgan [1]. Ushbu hisobotda iqtisodiy rivojlanish va atrof-muhit muhofazasi o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik ilmiy asosda yoritilgan.

Keyinchalik Birlashgan Millatlar Tashkiloti tomonidan barqaror rivojlanish g'oyasi global darajada rivojlantirilib, 2015-yilda Barqaror rivojlanish maqsadlari (SDGs) qabul qilindi [2]. Ushbu hujjat ekologik muvozanatni saqlash, ijtimoiy tenglik va iqtisodiy o'sishni uyg'unlashtirishning asosiy yo'nalishlarini belgilab berdi.

"Yashil" iqtisodiyot konsepsiyasining shakllanishida BMT Atrof-muhit dasturi muhim rol o'ynagan bo'lib, ushbu tashkilot tomonidan ishlab chiqilgan hisobotlarda "yashil" iqtisodiyot kam uglerodli, resurs tejovchi va ijtimoiy inklyuziv iqtisodiyot sifatida talqin etilgan [3]. UNEP tadqiqotlarida ekologik toza texnologiyalarni joriy etish va tabiiy resurslardan samarali foydalanish masalalari chuqur o'rganilgan.

Iqtisodiyot va ekologiya o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni o'rganishda Herman Dalyning ilmiy ishlari muhim ahamiyatga ega bo'lib, u barqaror iqtisodiy tizimni shakllantirishda tabiiy resurslarning cheklanganligini hisobga olish zarurligini asoslab bergan [4]. Uning tadqiqotlarida iqtisodiy o'sish chegaralari va ekologik muvozanat masalalari keng yoritilgan.

Shuningdek, Nicholas Stern tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda iqlim o'zgarishining iqtisodiy oqibatlari tahlil qilinib, "yashil" iqtisodiyotga o'tish zarurligi ilmiy asoslangan [5]. Uning mashhur "Stern Review" hisobotida ekologik muammolarga befarqlik katta iqtisodiy yo'qotishlarga olib kelishi ta'kidlangan.

Resurs tejovchi texnologiyalar va innovatsion yondashuvlar masalalari Jahon banki tadqiqotlarida ham keng yoritilgan bo'lib, unda "yashil" iqtisodiyotga o'tish rivojlanayotgan davlatlar uchun yangi iqtisodiy imkoniyatlar yaratishi qayd etilgan [6].

MDH va O'zbekiston olimlari tomonidan ham mazkur yo'nalishda qator ilmiy izlanishlar olib borilgan. Jumladan, mahalliy tadqiqotlarda qishloq xo'jaligida resurs tejovchi texnologiyalarni joriy etish, yer degradatsiyasining oldini olish hamda suv resurslaridan samarali foydalanish masalalari keng o'rganilgan [7]. Ayniqsa, "yashil" iqtisodiyot tamoyillarini milliy iqtisodiyotga moslashtirish bo'yicha ilmiy-amaliy tavsiyalar ishlab chiqilgan.

TAHLIL VA NATIJALAR

Barqaror rivojlanish va “yashil” iqtisodiyotga o‘tish jarayonlari bugungi kunda global miqyosda jadallashib bormoqda. Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, an’anaviy iqtisodiy model asosida faoliyat yurituvchi davlatlarda tabiiy resurslardan ortiqcha foydalanish va ekologik muammolarning kuchayishi kuzatilmoqda. Shu sababli ko‘plab mamlakatlar iqtisodiyotni “yashillashtirish” siyosatini ustuvor yo‘nalish sifatida belgilamoqda.

Xalqaro tadqiqotlarga ko‘ra, qayta tiklanuvchi energiya manbalariga o‘tish natijasida so‘nggi o‘n yillikda global energiya ishlab chiqarishda quyosh va shamol energiyasining ulushi sezilarli darajada oshgan. Xususan, quyosh energiyasi ishlab chiqarish hajmi bir necha barobarga ortgan bo‘lib, bu esa uglerod chiqindilarini kamaytirishda muhim omil bo‘lmoqda. Natijada ayrim rivojlangan davlatlarda atmosferaga chiqariladigan zararli gazlar hajmi qisqarish tendensiyasini namoyon etmoqda.

“Yashil” iqtisodiyot tamoyillarini joriy etish natijasida resurslardan foydalanish samaradorligi ham oshib bormoqda. Masalan, sanoat tarmoqlarida energiya tejoychi texnologiyalarni qo‘llash orqali ishlab chiqarish xarajatlarini 15–25 foizgacha kamaytirish imkoniyati aniqlangan. Bu esa iqtisodiy samaradorlikni oshirish bilan birga ekologik yuklamani kamaytirishga xizmat qiladi.

Qishloq xo‘jaligi sohasida olib borilgan tahlillar ham “yashil” texnologiyalarning samaradorligini tasdiqlaydi. Suv tejoychi sug‘orish usullari, jumladan tomchilatib sug‘orish texnologiyasini qo‘llash natijasida suv sarfini 30–50 foizgacha kamaytirish mumkinligi aniqlangan [3]. Shu bilan birga, hosildorlikning oshishi va tuproq degradatsiyasining kamayishi kuzatiladi.

O‘zbekiston sharoitida ham “yashil” iqtisodiyotga o‘tish bo‘yicha muhim natijalar qayd etilmoqda. Xususan, qayta tiklanuvchi energiya manbalarini rivojlantirish doirasida quyosh va shamol elektr stansiyalari qurilishi yo‘lga qo‘yilgan bo‘lib, bu energiya ta‘minotida diversifikatsiyani ta‘minlashga xizmat qilmoqda. Natijada energiya ishlab chiqarishda ekologik toza manbalar ulushi bosqichma-bosqich oshib bormoqda.

Bundan tashqari, yer resurslaridan oqilona foydalanish va degradatsiyaga qarshi kurashish bo‘yicha amalga oshirilayotgan chora-tadbirlar natijasida qishloq xo‘jaligi yerlarining meliorativ holatini yaxshilashga erishilmoqda. Bu esa barqaror rivojlanishning muhim omillaridan biri hisoblanadi.

Olib borilgan tahlillar shuni ko‘rsatadiki, “yashil” iqtisodiyotga o‘tish nafaqat ekologik muammolarni kamaytiradi, balki yangi ish o‘rinlari yaratish, innovatsion texnologiyalarni joriy etish va iqtisodiy o‘sishni ta‘minlashga ham xizmat qiladi. Xususan, xalqaro ma‘lumotlarga ko‘ra, “yashil” iqtisodiyot sohalarida millionlab yangi ish o‘rinlari yaratilishi prognoz qilinmoqda.

Shu bilan birga, ayrim muammolar ham mavjud. Jumladan, “yashil” texnologiyalarni joriy etish uchun katta moliyaviy resurslar talab etilishi, texnologik yetishmovchilik va mutaxassislar malakasining yetarli darajada emasligi ushbu jarayonni sekinlashtiruvchi omillar sifatida namoyon bolmoqda.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, barqaror rivojlanish va “yashil” iqtisodiyot zamonaviy jamiyat taraqqiyotining muhim yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Ushbu yondashuv iqtisodiy o‘shish, ekologik muvozanat va ijtimoiy barqarorlikni o‘zaro uyg‘un holda rivojlantirishga xizmat qiladi.

Tahlillar natijasi shuni ko‘rsatadiki, “yashil” iqtisodiyot tamoyillarini amaliyotga joriy etish orqali tabiiy resurslardan samarali foydalanish, atrof-muhitga salbiy ta’sirni kamaytirish va iqtisodiy samaradorlikni oshirish mumkin. Ayniqsa, qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan foydalanish, resurs tejovchi texnologiyalarni qo‘llash va ekologik toza ishlab chiqarishni rivojlantirish ushbu jarayonning asosiy yo‘nalishlari hisoblanadi.

Kelgusida barqaror rivojlanishni ta’minlash uchun “yashil” iqtisodiyot tamoyillarini barcha sohalarga keng joriy etish, innovatsion texnologiyalarni rivojlantirish hamda ekologik madaniyatni oshirish muhim ahamiyat kasb etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Brundtland Commission. Our Common Future. Oxford University Press, 1987. – pp. 37–45.
2. United Nations. Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development. New York, 2015. – pp. 5–18.
3. UNEP. Towards a Green Economy: Pathways to Sustainable Development and Poverty Eradication. 2011. – pp. 16–28.
4. Daly H.E. Steady-State Economics. Washington DC: Island Press, 1991. – pp. 102–115.
5. Stern N. The Economics of Climate Change: The Stern Review. Cambridge University Press, 2007. – pp. 56–70.
6. World Bank. Inclusive Green Growth: The Pathway to Sustainable Development. Washington DC, 2012. – pp. 33–49.
7. O‘zbekiston Respublikasi Ekologiya, atrof-muhitni muhofaza qilish va iqlim o‘zgarishi vazirligi materiallari. – Toshkent, 2022. 22–30-betlar.